

УДК 378.126:796(477)“19”

Проценко У. М.
Львівський державний університет фізичної культури

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюються основні тенденції становлення та розвитку системи фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині ХХ століття. Розкриваються суспільно-історичні та економічні умови заснування і функціонування спеціалізованих навчальних закладів та характеризуються змістові аспекти підготовки фахівців фізичного виховання та спорту у них.

Ключові слова: *фізична культура, фізичне виховання, спеціалізовані навчальні заклади, спорт, фахівці фізичного виховання.*

Проблема збереження здоров'я громадян України була і залишається актуальною протягом усього часу існування держави як в умовах входження її у СРСР, так і в умовах сучасного державотворення. Питання фізичної культури та спорту на теренах України актуалізувалося з огляду на суспільно-політичні та економічні обставини життя населення, рівень розвитку фізичної культури, існування певних традицій у галузі фізкультури та спорту, орієнтацію на кращі світові та європейські зразки у цій сфері, прагнення громадян зберегти власне здоров'я і навчити цьому підрастаюче покоління тощо.

В умовах сьогодення ці питання потребують глибокого переосмислення та розробки нових, досконалих підходів з огляду на зміни у житті як цілого суспільства, так і окремої особистості. Сьогодні існує гостра проблема реалізації завдань фізичної культури населення України та підготовки висококваліфікованих фахівців у цій царині. Безперервна підготовка кадрів для фізичної культури та спорту є важливим і вагомим завданням сучасної української вищої освіти: “Зараз існує гостра потреба у фахівцях дошкільних установ. Спостерігається відтік фізкультурних кадрів у недержавних організаціях, а в багатьох їх навіть немає у штатному розкладі. Втрачає престиж професія вчителя фізичного виховання та спорту” [5, с. 111]. Ми визначаємо причини цього явища – матеріальні; фінансові; кризові суспільні явища; зміну цінностей суспільства, що перебуває на стадії становлення; втрата певних особистісних орієнтирів і прагнення задоволення і комфорту без фізичних навантажень тощо. Означені вище проблеми потребують не лише розробки нової, сучасної парадигми розвитку фізичної культури та спорту, але й потребують ретельного вивчення історії фізичного виховання в Україні у різні періоди її функціонування.

Питання підготовки фахівців фізичного виховання та спорту стало предметом ретельного дослідження українських педагогів. Різним аспектам

означеної проблеми присвячені праці Т. Васильчука [2], О. Вацеби [3], О. Куценка [3], В. Мартиненко [5], С. Мединського [7], М. Лук'янченка, І. Свістельник [11], Л. Сущенко та ін.

Мета статті – висвітлити суспільно-історичні та економічні умови заснування і функціонування спеціалізованих навчальних закладів фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині ХХ століття.

З початку свого існування в СРСР в Українській РСР розпочинається робота щодо формування власної системи фізичної культури та спорту. Постановою Президії Центрального Виконавчого Комітету від 1 квітня 1930 року була заснована Всесоюзна рада фізичної культури і спорту [7, с. 260 - 261]. Саме вона мала очолити роботу щодо організації роботи з фізичної культури та фізичного виховання серед населення країни, а також несла відповідальність щодо підготовки відповідних кадрів для галузі.

Саме у цей період (20 травня 1930 року) було створено Національний університет фізичного виховання і спорту України. У 1944 році цей заклад – Державний інститут фізичної культури і спорту СРСР – був переведений з Харкова до Києва. До 1946 року він залишався єдиним вищим навчально-виховним закладом для підготовки фахівців з фізичного виховання в Українській РСР.

На засіданні колегії Народного Комісаріату освіти Української РСР, яке відбулося 20 травня 1930 року у Харкові (протокол № 11), було ухвалене рішення щодо створення інституту фізичної культури з метою підготовки викладачів фізкультури для навчальних закладів та організаторів-методистів фізичної культури [7, с. 261]. На засіданні Ради Народних Комісарів, що відбулося в Харкові (протокол № 25 / 677 від 11 серпня 1930 року) під час розгляду питання “Про реорганізацію мережі й системи педагогічної освіти” була затверджена мережа педагогічних вищих навчальних закладів на 1930 / 1931 навчальний рік, серед яких значився Державний інститут фізичної культури України [7, с. 261]. Створення та функціонування закладу відбувалося в особливо складних обставинах суспільного життя “Економічні труднощі, яких у 1930-і роки зазнала Українська РСР, не могли не вплинути негативно на систему освіти, включаючи і сферу фізичної культури і спорту. Державний інститут фізичної культури України спочатку містився в колишній церкві Харківського університету. Ця споруда не мала елементарних умов для навчання, спортивного тренування та відпочинку студентів. Один зал і дві невелику кімнати вдень використовувалися для занять, а вночі перетворювалися в гуртожиток” [6, 8]. У 1932 році цей навчальний заклад був переданий у відання Всеукраїнської вищої ради фізичної культури.

Питання підготовки учительських кадрів, створення відповідних умов для їхньої професійної діяльності, розробка теоретико-методичного підґрунтя освітньої діяльності та забезпечення навчально-виховних закладів усіма можливими засобами навчання стали проблемою державної

ваги і були відображені у найважливіших державних документах. Так, у Постанові ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 року “Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі” окремий розділ (“Про учительські кадри”) присвячений питанням формування кадрового потенціалу тогочасної школи. У ньому визначено пріоритетні завдання роботи освітньої галузі у сфері підготовки учителів до роботи в нових суспільних обставинах, а саме:

– підкреслено зростаючу роль учителя у справі навчання та виховання дітей основам наук, виховання у них свідомої дисципліни;

– учитель у привілеях щодо матеріального забезпечення був прирівняний до промислових працівників;

– Наркомос одержав завдання посилити кадрову політику в освіті, зокрема встановити шефство досвідчених учителів над молодими;

– було категорично заборонено залучення учителів у час навчального процесу до виконання різних суспільних обов’язків;

– Огіз був зобов’язаний організувати підбір і розсилку спеціальних комплектів книг “за доступною ціною” з різних галузей педагогічних знань;

– Наркомос повинен був прийняти міри щодо організації відповідної методичної роботи у школі; посилити підготовку учителів у вищих навчальних закладах, на заочній та короткотерміновій формі навчання, звернувши особливу увагу на оволодіння учительством методикою та “інструментами педагогічної праці”: посібників, приборів, карт, наочних таблиць, кіно радіо тощо [10, с. 161].

Таким чином проблема кадрового забезпечення освітньої галузі вимагала організації відповідних вищих начальних закладів, які б оптимально виконали завдання, що були сформульовані відповідно до тогочасного соціального замовлення та суспільних обставин, що склалися у державі.

Посилення роботи у сфері фізичної культури, фізичного виховання та спорту назріла проблема не лише створення, а й організації досконалого навчально-виховного процесу у профільному навчальному вищому закладі, яким став Державний інститут фізичної культури України. Розпочалася робота щодо створення науково-методичної та матеріальної бази закладу. Підготовка кваліфікованих кадрів стала пріоритетом роботи закладу протягом усього часу його існування в складних умовах суспільного життя: “В історії Національного університету фізичного виховання і спорту України 1930-і роки – один із найскладніших етапів розвитку. Це було зумовлено страшними подіями і явищами, що відбувалися у суспільстві. З одного боку – трудове піднесення, зростання виробництва, потяг молоді до знань і праці, а з іншого – зруйновані села, голод, злидні, низька культура основної маси населення. А ще – суцільна підозрілість, пошук ворогів народу, жорстокі репресії... Ці події відбивалися в усіх сферах суспільства і, зокрема, у розвитку фізкультурного і спортивного руху. Інститут мав шукати

такі форми, методи та засоби підготовки фахівців, що відповідали б запитам того складного часу” [6, 6].

Наступний період – повоєнний – також характеризується складними суспільними обставинами життя, які посилювалися тотальним руйнуванням народного господарства, знищеною економікою та сільським господарством, цілком недостатнім функціонуванням народної освіти, відсутністю нормальних умов для функціонування освіти на теренах Української РСР.

У повоєнні роки значно зростає увага уряду до питань фізичної культури та фізичного виховання підростаючого покоління і, як наслідок, до підготовки відповідних фахівців. XIII пленум ЦК ВЛКСМ наголосив на важливості посилення фізкультурної роботи серед дітей та молоді і визначив необхідним уведення у навчальні плани та програми додаткових годин фізичної культури. У зв'язку з цим збільшується кількість факультетів фізичного виховання. Так відбулося відкриття у 1949 році факультетів фізичного виховання та спорту в Кам'янець-Подільському та Черкаському педінститутах. У цей період відкриваються також нові навчальні заклади. Таким спеціалізованим навчальним закладом став Львівський державний університет фізичної культури, який був відкритий у 1946 році.

Названий заклад був створений на базі Львівського технікуму фізичної культури 1 червня 1946 року розпорядженням Ради Міністрів СРСР від 7 травня 1946 року за № 5935 і Постановою Ради міністрів УРС та ЦК КП (б) від 1 червня 1946 року за № 1002. На час створення заклад налічував 15 кафедр, 1 факультет (педагогічний), у ньому навчалось 150 студентів [3, 5].

Перед новоствореним закладом була поставлена низка завдань, а саме:

– підготувати висококваліфіковані кадри спеціалістів перш за все для західних областей України;

– розробляти наукові проблеми фізичного виховання та надавати науково-методичну допомогу в роботі фізкультурних організацій [3, с. 4-5].

Головною причиною та передумовою його створення саме у Львові, на нашу думку, все ж були міцні традиції фізичної культури краю, де тривалий час активно культивувалися фізична культура та спорт у дитячих, юнацьких та молодіжних об'єднаннях краю (“Січі”, “Соколи”, “Луг” та ін.), громадських організаціях тощо.

Становлення Львівського державного університету фізичної культури відбувалося у складних повоєнних обставинах життя, а також ускладнювалася зміною ідеологічних орієнтирів у зв'язку з приєднанням території Західної України до СРСР. Науково-методичну допомогу закладу активно надавали Московський, Ленінградський та Київський інститути фізичної культури.

Організація роботи у закладах фізичної культури України також вимагала відповідного наукового та методичного забезпечення. Відсутність

спеціальних наукових праць власне для підготовки фахівців фізичного виховання, фізичної культури та спорту гальмували загальнодержавну політику щодо активізації спортивної та фізкультурної роботи. З огляду на це відповідними органами влади було поставлене питання активізувати роботу щодо забезпечення цих закладів відповідними науково-методичними виданнями. На профільні вищі навчально-виховні заклади фізичної культури та спорту покладалася відповідальність за зміст навчально-методичної літератури з проблем фізичного виховання та спорту, ці підручники і посібники мали чітко відповідати тогочасним вимогам до такого роду видань.

Все ж у повоєнні роки кількість та якість підготовки вчителів фізичного виховання потребувала поліпшення. Державна політика спрямовувалася на посилення фізкультурного руху, кожен громадянин держави повинен був бути готовим до оборони та захисту своєї держави. З огляду на це посилювалася увага до кадрового потенціалу у галузі фізичної культури та спорту.

У цей період також активізується діяльність засобів масової інформації, особливо друкованих видань. З'являються спеціальні видання, які активно поширюють діапазон знань у галузі фізичної культури та спорту – газета “Советский спорт”, науково-методичний журнал “Теория и практика физической культуры”, активізувало свою діяльність видавництво “Физкультура и спорт”. Також з огляду на відсутність необхідної науково-методичної бази у 1949 році при Центральному державному науково-дослідному інституті фізичної культури створюється Центральний фонд рукописів науково-дослідних та науково-методичних праць, що були виконані в інститутах фізичної культури, каталогів виданих брошур та літератури з фізичної культури і спорту, а також анотацій і тез усіх дисертацій, захищених в інститутах фізичної культури [11, с. 4-5]. Це давало можливість сорити цілісну картину досліджень у галузі фізичної культури та спорту, а головне – забезпечити викладачів та студентів закладів фізичної культури необхідною інформацією для успішної підготовки фахівців фізичного виховання.

Детальний аналіз наукових джерел доводить, що у повоєнний період зусилля держави активно скеровуються на поліпшення матеріальної бази фізичної культури та спорту, розбудовуються спортивні зали і спеціальні приміщення для занять фізичними справами та різними видами спорту. Так, у 1949 році спортивних споруд нараховувалося 5 тис., а в 1955 році – 8 тис. Кількість спортивних площадок зросла з 13 407 до 22 тис. Значно поліпшується і кадрова проблема, у школу приходять дипломовані спеціалісти у галузі фізичної культури. Якщо у 1949 році їх було 20 тис., то в 1955 – 37 тис. [1, с. 20-21]. Проте чимало шкіл, особливо сільських вкрай потребували кваліфікованих учителів фізичної культури.

Для повноцінного функціонування системи спеціалізованої вищої

освіти у галузі фізичної культури та спорту не достатньо було лише привести у відповідність навчальні плани та програми. Вагомою стала також проблема підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації засобом аспірантури та докторантури. І така робота розгорнулася в Україні у післявоєнний період. Складність її, передовсім, полягала у тому, що не вистачало кваліфікованих керівників кандидатських та докторських дисертацій, відсутньою також була і налагоджена система державного керівництва цим процесом, хоч потреба у таких кадрах була величезною не лише у галузі фізичної культури і спорту, а й у інших галузях академічних наук [4, с. 34].

Аналіз наукових джерел повоєнного періоду засвідчує, що попри значні зрушення та яскравий прогрес у фізвиховній роботі все ж вона була недостатньою і вимагала зважених стратегічних рішень. Тому назріла потреба у розширенні мережі спеціалізованих навчальних закладів фізичного виховання в Україні, які б змогли успішно реалізовувати завдання формування фізичної культури дітей та молоді, сприяти поліпшенню стану здоров'я школярів, успішно формували б здоровий спосіб життя дітей та підлітків, готували б спортивні кадри для держави. Цими закладами стали: Харківський державний інститут фізичної культури (1979 р.) та Дніпропетровський державний інститут фізичної культури (1980 р.).

Зростаючі потреби Слобожанщини в підготовці висококваліфікованих фахівців-тренерів, викладачів, організаторів фізкультурно-оздоровчої роботи в кінці 70-х років ХХ ст. сприяли становленню спеціалізованого вищого навчального закладу у м. Харкові – Харківського державного інституту фізичної культури. Він був заснований відповідно до наказу Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР “Про відкриття у м. Харкові спортивного факультету КДІФК” 13 березня 1979 р. Саме експериментального спортивного (тренерського) факультету з більшістю функцій самостійного ВНЗ – єдиного в СРСР, на базі якого згодом було утворено Харківський державний інститут фізичної культури.

На підставі Постанови Ради Міністрів УРСР від 27 вересня 1979 року № 468 “Про організацію в м. Дніпропетровську Державного інституту фізичної культури” та Наказом від 2 квітня 1980 року № 413 Комітетом з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР з 15 квітня 1980 року був створений Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Підґрунтям його заснування був Дніпропетровський технікум і педагогічний факультет Київського державного інституту фізичної культури і спорту. Створення інституту мало великий вплив на розвиток фізичної культури і спорті не тільки в Придніпров'ї, але і всього Південно-Східного і Південного регіону України. Адже підготовлені ним викладачі фізичного виховання, тренери та фахівці оздоровчої фізкультури і реабілітації значно

підсилили роботу щодо реалізації завдань окреслених державою: формування фізичної культури дітей і молоді та підготовка спортивних кадрів.

Отже, наведене служить підставою для висновку, що в досліджуваній період був плідним щодо розвитку як закладів фізичної культури, так і їхнього науково-методичного забезпечення. Не дивлячись на значну мілітаризацію навчально-виховного процесі у сфері фізичної культури та спорту, все ж спостерігається кардинальне зростання кількості людей різного віку, що беруть участь у спортивно-оздоровчій діяльності, займаються різноманітними видами спорту, зростає кількість дітей, що активно займаються фізичною культурою та спортом. Актуалізація проблем підготовки фахівців з фізичного виховання в Україні, уможлиблює розгортання наукового пошуку в цій царині. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо більш детальне вивчення навчально-методичної бази підготовки фахівців з фізичного виховання у спеціалізованих навчальних закладах України другої половини ХХ ст.

Використана література:

1. *Арсеньев А.* За дальнейшее развитие физической культуры и спорта среди школьников / А. Арсеньев // Народное образование. – 1956. – № 9. – С. 20-21.
2. *Васильчук Т. В.* Підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в УРСР 1940-х рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного у-ту. – 2010. – Вип. XXVIII. – С. 253-257.
3. *Вацеба О. М.* З історії розвитку вищої фізкультурної освіти в Україні (на прикладі Львівського державного інституту фізичної культури) // Актуальні проблеми фізичного вих. і спорту. – Харків : ОВС, 2005. – С. 4-6.
4. *Галкин К. Т.* Высшее образование и подготовка кадров в СССР / К. Т. Галкин. – М. : Сов. наука. 1958. – 176 с.
5. *Мартиненко В. В.* Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту // Наукові праці. – Випуск 99. – Т. 112. – С. 111 – 115.
6. Літопис Національного університету фізичного виховання і спорту України / за заг. ред. В. М. Платонова. – К. : НУФВСУ “Олімпійська література”, 2005. – 232 с.
7. *Мединський С. В.* Історичні паралелі щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. – Вип. 10: У 4-х т. – Львів : НВФ “Укр. технології”, 2006. – Т. 4. – Кн. 2. – 400 с.
8. Народное образование в СССР / под ред. М. А. Каирова и др. – М., 1957. – 134 с.
9. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. (1917–1941 гг.) / отв. ред. Н. П. Кузин. – М. : Педагогика, 1980. – 456 с.
10. Постанова ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 року “Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі” // “Директивы ЦК ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании”. Сб. документов за 1917 – 1947 гг., вып. 1. М. – Л., Изд-во АПН РСФРР, 1947 – С. 159-166
11. *Свістельник І. Р.* Документальні ресурси спортивної інформації: типолого-тематична характеристика // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного вих. і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. Єрмакова. – Х., 2002. – № 25. – С. 7-12.

ПРОЦЕНКО УЛЯНА. *Становление системы подготовки кадров для физического воспитания и спорта в Украине во второй половине XX столетия.*

В статье освещаются основные тенденции становления и развития системы физического воспитания и спорта в Украине во второй половине XX столетия. Раскрываются общественно-исторические и экономические условия создания и функционирования

специализированных учебных учреждений. Характеризуется подготовка специалистов физического воспитания и спорта в них.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, специализированные учебные заведения, спорт, специалисты физического воспитания.

PROCENKO U. Development of training system for physical education and sport in Ukraine in the second half of the twentieth century.

The article highlights the main trends in the formation and development of physical education and sport in Ukraine in the second half of the twentieth century. The historical and socio-economic conditions of the establishment and functioning of special education are disclosed. The Semantic aspects of training physical education and sport are characterized in them.

Keywords: physical education, special education, sports, physical education specialists.

УДК. 005.6

Рябова З. В.

ДВНЗ “Університет менеджменту освіти” НАПН України

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розкриваються сутнісні аспекти маркетингової інформації. Дається характеристика теоретичної сутності системи маркетингової інформації. Розкриваються вимоги до неї, описується її типологія та класифікація.

Ключові слова. маркетингова інформація, типологія, класифікація системи маркетингової інформації, якість надання освітніх послуг.

В умовах сьогодення, для забезпечення ефективної діяльності навчального закладу, створення його позитивного іміджу, актуальність налагодженої системи отримання інформації не викликає сумнівів.

Створенню системи якості надання освітніх послуг та орієнтації їх на споживача, побудові діяльності навчального закладу на основі виявлення, формування та задоволення освітніх послуг передувала поява таких тенденцій:

Входження маркетингових технологій в діяльність підприємств, фірм та ін. й, у цьому зв'язку, відбувається перехід від використання елементів маркетингових технологій до проведення широкомасштабних глобальних досліджень, які мають загальнонаціональний обсяг. Фірми постійно розширюють територію свого ринку, з'являється потреба у пошуку нових шляхів збору маркетингової інформації.

Актуальним стає питання задоволення потреб споживачів, на друге місце відходять їх нужди. Тобто, зростає спроможність споживачів щодо придбання товарів. По мірі зростання своїх прибутків, покупці стають все більш перебірливими при виборі товарів. Продавцям усе складніше запрограмувати реакцію споживачів на ті чи інші властивості товарів. Виникає необхідність проведення спеціальних маркетингових досліджень.